

Stipendiaattina Bayreuthin festivaaleilla 2009

Teksti: Jenni Lättilä

Sormuksen saattue lähtee matkaan

Matkaseurueemme – Heikki Virri, Pasi Pihlaja ja minä – tapasi Helsinki-Vantaan uudessa terminaali ykkösessä ani varhain kauniina elokuun alun aamuna. Matkatavarat oli pakkattu huolella, iltapuvut ja smokit viikattu tarkasti, nesteet laitettu minigrip-pusseihin ja lompakot tyhjennetty ylimääräisistä korteista. Joukkueemme pakkautui Münchenin koneeseen, missä pääsimme jatkamaan kesken jääneitä uniamme muutaman tunnin ajan. Saksanmaalle aamukahdeksalta saapuessamme joku seurueestamme päätti varovaisesti testata tulevan viikon ilmapiiriä ehdottamalla poikkeamista lentokentän Airbräu-terassilla. Vehnäoluen, weisswurstien ja brezeleiden äärellä leppoisasti istuessamme moleminpuolinen helpotus oli helposti havaittavissa: viikko tulisi sujumaan mukavasti, kun joukkoon ei ollutkaan eksynyt yhtään Wagner-triviaa tauotta pistokokeenomaisesti stipendiaatilta tenttaavaa peräkammarinpoikaa, eikä vastaavasti nirppanokkasopraanoja, joita varten pitäisi ajaa puolen Baijerin halki etsimään sopivaa biodynaamista kasviraivantoa tarjoilevaa ruokalaa. Mainiota – siispä Audi alle ja autobaanalle!

Bayreuth on Andechs-suvun kreivien keskiajalla (mainittu ensimmäisen kerran 1194) perustama, viehättävä baijerilainen pikkukaupunki, joka maailmalla tunnetaan lähinnä Wagner-kaupunkina. Paikallinen matkailutoimisto muistaa Wagnerin lisäksi myös maakreivitär **Wilhelminen**, Preussin Fredrik II Suuren sisaren, jonka hallituskauden aikana 1700-luvun puolen välin paikkeilla Bayreuthiin rakennettiin komeita puistoja ja linnoja sekä Maakreivien Oopperatalo, yksi Euroopan kauneimmista nykypäiviin säilyneistä barokkiteattereista. Edes toisen maailmansodan raskaat pommitukset eivät ole onnistuneet tuhoamaan kaupungin pittoreskia ominaisuutta. Ensimmäisen matkapäivän kulutimmekin vaeltelemalla katuja ja puistoja melko päämäärättömästi – ihan vain, jotta saisin kaupungista jonkinlaisen kokonaiskäsityksen.

Itse pääkallonpaikka

Mutta asiaan: olin tullut paikalle noin 224 muun stipendiaatin tavoin näkemään Wagnerin huikean Ring-tetralogian aidossa ympäristössä, juuri siten kuin mestari itse sen oli ajatellut. Jo itse Festspielhaus oli varsinainen elämys, vaikka tällä kertaa ei stipendiaattien backstage-kierros harmikseni aikataulusyistä toteutunutkaan. Kaikessa yksinkertaisuudessaan talo oli vallan upea näky sekä sisältä että ulkoa, ja ympäröivät puistot näyttävine istutuksineen suorastaan kutsuivat

käyskentelemään väliajalla puiden katveessa – oluiden ja makkaroiden kanssa, tietysti. On varsin mainio ilmiö, että nämä Festivaalit ovat samaan aikaan hyvin juhlava, jonnekin verran seurapiiritapahtuman piirteitäkin omaava tilaisuus ja leppoisa kansanjuhla olutelttoineen ja baijerilaisen konstailemattomine väliaikatarjoiluineen! Oli jotenkin hupaisaa seurata, kuinka ihmiset tallustelivat sankoin joukoin smokeissaan ja gaala-iltapuvuissaan puistoon nakertamaan grillimakkaraa, vaikka tarjolla toki oli myös seksiä ja aitoa samppanjaa, ja vaikkapa – horribile dictu! – sushia.

Sali puisine sisustuksineen oli varsin vaikuttava – jopa epämukavuudestaan kuuluisat puupenkki osoittautuivat mainettaan huomattavasti mukavammiksi – ja olin odottanut erityisen uteliaana kokemusta sen kuuluisasta akustiikasta. Olin etukäteen kuvitellut, että wagneriaaninen äänimassa suorastaan vyöryisi päälle tärisyttäen paikatkin irti hampaista, ja olin oikeastaan aika yllätynyt siitä, että mitään shokkiefektiä ei tullutkaan. Sen sijaan akustiikka oli suorastaan ihmeellisen tarkasti erotteleva; jokainen musiikin vivahde ja tekstin jokainen tavu tulivat lähelle kuin suoraan korvaan kuiskatuina. Kuulokuva oli hämmästyttävän lämmin, selkeä ja tasapainoinen sekä rivin 15 laitamilta että kymmenisen riviä taempaa keskeltä, missä istuin yhden oopperan ajan. Missään vaiheessa ei todella tullut tunnetta, että laulajat olisivat joutuneet erityisesti ponnistelemaan kuuluakseen orkesterin yli, mutta orkesteri ei silti kuulostanut lainkaan ”dempatulta”. Erityisen vaikutuksen minuun teki *Reininkullan* avaava orkesterin matala es, joka humisi tietoisuuteen aivan kuin jostain tuonpuoleisesta. Kuulin jollakin väliajalla, että akustiikka salissa olisi ol-

lut vielä parempi ennen kuin istuimien puiset jalustat vaihdettiin metallisiin: vaihdossa ilmeisesti menetettiin jonkin verran tuolien kautta suoraan kuulijan kehoon välittyvistä matalista taajuuksista. Joka tapauksessa tässä salissa on varmasti hyvä laulaa: Wagnerin musiikin vaatima tekstillinen herkkyyks ja äänen vapaa ja vaivaton virtaavuus pääsivät siellä todella hyvin oikeuksiinsa.

Kokemuksia kokonaistaideteoksesta

Itse *Ring* oli melko perinteiseen tapaan ohjattu, mistään skandaali-ohjauksesta ei ollut missään nimessä kysymys, mistä olin hyvin onnellinen; ensimmäisellä Bayreuthin-matkalla on paljon hauskempi nähdä Wagnerin visioille uskollinen, taitavasti tehty perusversio tästä merkkitaideteoksesta kuin joutua todistamaan jotakin merkillistä ”uudelleentulkintaa”. Tämä *Ring* oli selvästi moderni, nykyaikaan sijoittuva, mutta siinä mielessä traditioon nojaava, että esimerkiksi jumalat näyttivät ”jumalallisilta” ja jo asuista pystyi päättämään, kuka kukin on. Valkyyriat tosin näyttivät harmaa-joulunpunaisissa asuisaan ja pleksikypäröissään lähinnä jonkinlaisilta avaruustontuilla.

Tankred Dorstin ohjauksessa vuodelta 2006 kulki tiettyjä ideoita läpi koko tetralogian; esimerkiksi ihmisten maailman ja jumalten maailman, meille näkyväisen ja meiltä näkymättömän rinnakkaisen ja yhtäaikaan olemassaolon mahdollisuus herätti ajatuksia. Lavan poikki saattoi yhtäkkiä ja kesken kaiken kulkea leikkiviä lapsia, työmiehiä haalareissaan, valokuvaava turistiryhmä tai nuoripari polkupyörillä – kaikki tämä ilman, että jumalten toiminta tai keskustelu siitä mitenkään häiriintyi. Vihreää kukkulaa

Jenni Lätilä ja Richard Wagner -kulttuuriryhdistyksen stipendiaatti Jeni Packalen.

alas kaupunkiin päin astellessani mietin, että ”tuossakin puistonpenkillä voisi juuri nyt hyvin istua jumalia toimittelemassa jumal-asioitaan...” Lavastuksellakin vihjattiin usein, ettei kaikki ole aivan sitä miltä näyttää – joenpohjan kivet muuttuivat Alberichia kiusoitteleviksi hengettäriksi ja taas takaisin kiviksi, autiotalon salin keskellä töröttävä kannon näköinen asia kätikikin sisäänsä Sieglinden – ja lavalla liikkuvista ”tämän maailman ihmisistä” ainoastaan lapset vaikuttivat välillä aistivan rinnakkaisen todellisuuden olemassaolon. Lavastuksessa oli varsin kiehtovia visuaalisia elementtejä, jotka tukivat itse tarinaa ja ohjauksellisia valintoja. Koko tetralogia muodosti kokonaisuuden ja mielekkään kaaren, ja draamaan saatiin koko ajan lisää momenttia ja kierroksia siten, että sarja todella huipentui loppua kohti.

Musiikki toimi (tietysti) loistavasti, **Christian Thielemannin** johtama orkesteri soitti varsin sävykkäästi. Laulajia on näin massiivisessa teoksessa valtava liuta, joten en olenkaan ihmettele, että joka teokseen mahtuu mukaan joku, jolla päivän kunto ei ole ideaali; laulaja kun ei ole mikään ääniautomaatti. Tietäen, että Bayreuthissa on varmasti maailman vaativin ja mielipiderikkain yleisö – sali täynnä vannoutuneita asianharrastajia, jotka tuntevat *Ringinsä* läpikotaisin – mietin verhon takana loppukuitoksia odottavien laulajien tunnelmia hyvin myötätuntoisena. Monien kohdalla yleisön näkemykset jakautuivat hyvinkin jyrkästi, ja hurraukset ja buuaukset suorastaan taistelivat ylivalta. Itseäni en kyllä saisi millään yllytettyä buuamaan katsomossa, vaikka joku laulaja sattuisikin epäonnistumaan. Luultavasti kyse on lähinnä kollegiaalisesta empatiasta. En siis tässäkö lähde ruotimaan laulajien suorituksia sen kummemmin. Kuitenkin tekee mieleni nostaa esiin pari laulajaa, jotka tekivät minuun vaikutuksen: **Linda Watson** Brünnhildenä lauloi uskomattoman miellyttävästi ja pyöreästi, vuolaalla äänellä joka oli uskomattoman läpilyöntikykyinen olematta lainkaan leikkaava. **Eva-Maria Westbroek** oli todella koskettava Sieglinde.

Malja jokaiselle tristan-soinnulle – ja muita huonoja ideoita

Bonusena koko Ringin lisäksi pääsimme näkemään vielä Siemensin sponsoroiman ulkoilmanäytännön *Tristanista ja Isoldesta*. Ooppera välitettiin suoraan Festspielhausista juh-lakentälle suurelle näytölle, jolta sitä seurasi yhtä aikaa parhaimmillaan 20000 ihmistä. Tunnelma juh-lakentällä oli tiivis ja sää suorastaan paahteinen, joten me arktisen ihmislajin edustajat päätimme parkkeerata auriongonvarjojen alle kentän takaosaan. Lähempänä olisi ollut pitkiä penkkejä katsomona, muttemme olleet ymmärtäneet ottaa omia sontikoita mukaan auringolta suojaamaan. Täälläkään meno ei ollut mitenkään jäykistelevää, ja vaikka Wagner aikoinaan karkotikin juomatarjoilut oopperasalista, hän toivottavasti ei olisi kuitenkaan pannut kovasti pahakseen juh-lakentän rentoa meininkiä. Toisinaan oopperan seuraaminen oli hieman työlästä johtuen ainoiden auriongonvarjojen sijainnista aivan olutteltojen tuntumassa, mutta ehkäpä tulee vielä tilaisuus nähdä tämäkin teos sisätiloista käsin. Suomen joukkue joka tapauksessa kannusti villisti **Jukka Rasilaista**, joka lauloi upeasti Kurwenalin roolin.

Myöskään perinteinen stipendiaattitapaaminen Arwena-hotellissa ei ollut paras mahdollinen tilaisuus syventyä säveltaiteeseen. Tilaisuudessa oli monien hyvien musiikkinumeroiden lisäksi tarjolla melko lailla liikaa pitkiä puheita ja nuorten säveltäjälupausten ”hauskoja” Wagner-parodiasävellyksiä siinä missä vieraat olisivat varmasti mieluummin tutustuneet rauhassa toisiinsa jutellen herkullisten tarjoilujen ääressä. Onnistuimme kaikesta huolimatta luomaan tilaisuudessa runsaasti mukavia kontakteja eri maiden stipendiaatteihin ja muutenkin pitämään oikein hauskaa, mikä juontaa ehkä osaltaan juurensa onnekaasta sijoittumisestamme äärimmäiseen nurkkapöytäan.

Oleellisena osana Bayreuthin vierailua oli tietysti käynti pyhiinvaelluksella Haus Wahnfriedissä, jossa kului runsaasti aikaa erilaisten

”alkuperäisten sarvikypärien”, esiintymispukujen ja valoa loistavien Graalin maljojen ihmetteilyyn, puhumattakaan erittäin informatiivisista valokuvanäyttelyistä esittelyteksteineen. Myös Wagnerin kirjasto kutkutti mielikuvitusta; näitä kirjoja on säveltäjämestari itse lehteillyt, näistä saanut vaikutteita... Tietysti on asia erikseen, miten paljon esimerkiksi *Cosima* ja *Winifred* ovat jälkeensä valikoineet esille jätettäviä teoksia. Paikalla kuitenkin olivat pianot, joita Wagner on soittanut säveltäessään teoksiaan, sekä jonkin verran muuta kiinnostavaa henkilökohtaista esineistöä mestarin tavaramerkimäisestä samettibaretista lähtien. Wahnfriedin läheltä löytyy myös Liszt-museo, joka on kuitenkin melko tavalla suppeampi. Oleellinen osa Wahnfriedin-vierailua oli tietysti myös käynti puutarhassa, Wagnerin muratin peittämällä haudalla, jota uskolliset koirat vieläkin vartioivat.

Bayreuthin lisäksi ehdimme esitysten välipäivänä käydä ihailmassa kaunista Bambergin kaupunkia, ja vielä kotimatkan varrella poikkesimme Nürnbergiin vilkaisemaan *Mestarilaulajien* tapahtumapaikkoja sekä maistamaan syntymäpäiväni kunniaksi (olen muuten sattumalta syntynyt Festspielhausin avajaisten vuosipäivänä!) hieman savuolutta ja rostbratwursteja kuuluisassa Schlenkerlan krouvissa. Muutenkaan viikon kestäneeltä matkalta ei puuttunut tilaisuuksia syödä ja juoda hyvin – ja hyvässä seurassa. Tapasimme paljon sekä suomalaisia että ulkomaalaisia Wagnerin ystäviä ja vietimme monta hilpeää iltaa heidän seurassaan *Oscarissa*, *Weihenstephanissa*, *Mondialissa*, Sternplatzin terrasseilla, *Café Florianissa*... Bayreuthin festivaalien ainutlaatuinen tunnelma oli erityisesti aistittavissa siinä, että esitysten jälkeen saattoi viereiseen ravintolapöytäan istahtaa vaikka miten tunnettuja laulajia, suoraan lavalta, siihen meidän tavallisten kuolevaisten joukkoon. Jotenkin rakkaus Wagnerin musiikkia ja draamaa kohtaan tuntuu yhdistävän hämmästyttävällä tavalla kaikkia festivaaleille osallistujia esiintyjistä katsojiin.

Beglückt darf nun dich, o Heimat, ich schauen...

Kun väsyneenä mutta onnellisena palasin pyhiinvaellukseltani kotiin, vannoin, että tuonne on päästävä vielä uudestaan. Matka oli aivan huippu, eikä vähiten riemukkaan, mukavan ja asiantuntevan matkaseurueen ansiosta; festivaalinoivisina sain heiltä todella hyvää opastusta Wagner-juhlien saloihin. Bayreuthin festivaalit olivat ainakin minulle – ja uskon, että myös muille siellä vieraileville Wagnerin oopperoiden ystäville – aivan ainutlaatuinen kokemus, jota en olisi jättänyt näkemättä mistään hinnasta. Jouduinkin tälle matkalle päästäkseni jättämään ottamatta vastaan erään pienemmän oopperatehtävän, enkä kadu: Festspielhausin katsomossa istuminen oli kyllä niin hienoa, että harvat asiat voivat vetää sille vertoja; ehkäpä se sitten, jos joskus pääsisi lavalle asti...